

ПЕДАГОГИКА PEDAGOGY

УДК: 370.1/35.17

Иманбаев Аскар Асангазиевич

канд.пед. наук, доцент

К.Тыныстанов атындагы БИМУ

Imanbaev Askar Asangazievich

candidate of pedagogical sciences, docent

ISU named after K. Tynystanov

ДЕНЕ ТАРБИЯ САБАКТАРЫНЫН МАКСАТ- МИЛДЕТТЕРИНИН АРТЫКЧЫЛЫКТУУ БАГЫТТАРЫН ИЗИЛДӨӨ

Аннотация. Мектепте дене тарбия сабактарынын максаты «Орто мектептин 5-9-класстары үчүн «Дене тарбия» предмети боюнча стандартта» чагылдырылып, окутуунун натыйжаларын баалоонун үлгүсү, эталону, модели катары кабылданат. Макалада 5-9-класстардын окуучулары, ата-энелер, дене тарбия мугалимдери жана болочок мугалимдерден турган төрт топтун аталган стандартта белгиленген максаттардын кайсынысына артыкчылык бере тургандыгы изилденди. Респонденттер 14 максаттын ичинен эң маанилүү, артыкчылыктуу деп белгилеген 7 максат жыштыктын кайталанышына жана ага байланыштуу пайыздарга баа берүү менен өлчөндү. Алынган натыйжалар дене тарбиясы тууралуу билимдерге байланыштуу максаттар кыймылдык өнүгүү максаттарына салыштырмалуу окуучулар тобу тарабынан артыкчылыктуу багыт катары бааланбай тургандыгын көрсөттү. Мектептерде дене тарбия сабактарынын максат, милдеттерин аныктоодо, болочок мугалимдерди даярдоодо, спорттук иш-чараларда окуучулардын адептик-руханий баалуулуктарын, сергек жашоо образы тууралуу билимдерин өнүктүрүү маселелерине орчундуу маани берүү сунушталды.

Негизги сөздөр: мектеп, дене тарбия, стандарт, максат, артыкчылыктуу багыт, окуучу, мугалим, ата-эне, баалоо.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ЦЕЛЕЙ И ЗАДАЧ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация. Цели уроков физической культуры в школе, которые отражены в предметном стандарте «Физическая культура» для 5-9-классов общеобразовательных организаций Кыргызской Республики», воспринимаются как пример, эталон и модель измерения результатов обучения. В статье изучалось каким целям, представленным в стандарте, отдают предпочтение учащиеся 9-классов, родители, учителя физической культуры и будущие учителя, объединенные в четыре группы. Из 14 целей респондентами были определены наиболее важными и приоритетными 7 целей, которые измеряли путем оценки повторяемости частоты и связанных с ней процентов. Полученные результаты показали, что

цели, связанные со знаниями о физической культуре, не оцениваются группой учащихся как приоритетные по сравнению с целями развития двигательных навыков. Рекомендовано при определении целей, задач уроков физической культуры, при подготовке будущих учителей, а также при участии в спортивных мероприятиях уделять особое внимание на развитие духовных ценностей, а также на знания о здоровом образе жизни учащихся.

Ключевые слова: школа, физкультура, стандарт, цель, приоритетное направление, ученик, учитель, родитель, оценка.

RESEARCH OF PRIORITY GOALS AND OBJECTIVES OF PHYSICAL EDUCATION LESSONS

Abstract. The goals of physical education lessons at school, which are reflected in the subject standard «Physical education» for grades 5-9 of general education organizations of the Kyrgyz Republic», are perceived as an example, standard and model for measuring learning outcomes. The article studied which goals, presented in the standard, are preferred by 9-grade students, parents, physical education teachers and future teachers, combined into four groups. Of the 14 goals, the respondents identified the most important and priority 7 goals, which were measured by assessing the frequency repeatability and associated percentages. The obtained results showed that the goals related to knowledge about physical culture are not assessed by a group of students as priority compared to the goals of motor skills development. It is recommended to pay special attention to the development of spiritual values, as well as to knowledge about the healthy lifestyle of students when determining the goals and objectives of physical education lessons, when preparing future teachers, as well as when participating in sports events.

Key words: school, physical education, standard, goal, priority direction, student, teacher, parent, assessment.

Педагогикалык адабияттарды талдоо (Матвеев Л. Д., Мамытов А. М., Джанузакоев К. Ч., Шарабакин Н. И., Бервинова Н. С.) дене тарбиясын жаш муундардын дене сапаттарын өнүктүрүү жана ден-соолугун чыңдоо багытындагы педагогикалык системдүү иш-аракеттер, коом тарабынан иштелип чыккан практикалык жана руханий ишмердүүлүктүн түрү катары түшүнүүгө мүмкүнчүлүк берет. Ар кандай предметти окутуунун максаты мамлекеттик билим берүү стандартында белгиленээри маалым. «Жалпы мектептик билим берүүнүн мамлекеттик стандарты – ченемдик-укуктук документ, ал мектептик билим берүүнүн бардык баскычтарында билим берүүнүн бардык тармактарында белгиленген максаттарды жүзөгө ашырууну камсыз кылат; билим берүү процессин жөнгө салат; улуттук жана жергиликтүү денгээлдерде билим берүү тутумун өнүктүрүүнү камсыз кылат» [4]. И. Бекбоев бул тууралуу: «Билим берүү стандартынын негизги бөлүгү катары

мектепти бүтүрүүчүлөрдүн милдеттүү даярдыгынын денгээлин белгилейт» деп ырастайт» [5, 79]. А. Алимбеков мамлекеттик билим стандартынын киргизилишин «Окуучулардын билим, билгичтигине, көндүмдөрүнө, б.а., окуу предметти өздөштүрүүнүн натыйжаларына коюлуучу талаптарды тактоонун чеги» катары карайт [6, 40].

Кыргыз Республикасында «Орто мектептин 5-9-класстары үчүн «Дене тарбия» предмети боюнча стандарт» – билим алып жаткан жаш муундарды физикалык жактан тарбиялоо процессин жөнгө салуучу расмий мамлекеттик документ болуп саналат [7].

Изилдөөгө киришүү адегенде «билим берүүнүн максаты» жана «күтүлгөн натыйжалар» деген түшүнүктөрдү тактап алуу зарылдыгын жаратат. Кыргыз Республикасында жалпы мектептик билимдин мамлекеттик билим берүү стандартында билим берүүнүн максаты «Күн мурунтан берилген жана сыпатталган

шарттар, окуучунун келечектеги ишинин ыкмалары; билим алуунун натыйжасында ээ болгон иштин мүмкүн болгон түрлөрүнө карата анын жөндөмү» катары аныкталган [4]. И. Бекбоевдин жана А. Алимбековдун «Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы» аттуу китебинде: «Сабактын максаты - бул сабак убагында мугалим менен окуучунун биргелешкен ишинин негизинде окуучу ээ боло ала турган болжолдуу натыйжа. Башкача айтканда, «Сабактын максаты — бул мугалимдин жетекчилиги астында бүткүл сабак процессинде окуучулар өздөштүрүүчү билиминин, алган тарбия-таалиминин, ээ болгон ой жүгүртүү амалынын натыйжасы» катары аныкталат [8, 78]. Ал эми билим берүүдөн күтүлгөн натыйжаларды негизги жана предметтик компетенттүүлүккө ээ болуу деңгээлинде билдирилген билим берүү процессинин белгилүү этабында окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктеринин топтому таризинде сыпаттоого болот [4].

Билим берүүнүн максаты жана күтүлгөн натыйжалары билим берүүгө кызыкдар субъектилердин, б.а., окуучулардын мугалимдердин, ата-энелердин, болочок мугалимдердин назарында болот. Ошондуктан бул изилдөөдө «Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 5-9-класстары үчүн «Дене тарбия» боюнча предметтик стандартында» аныкталган күтүлгөн натыйжаларга карата 9-класстын окуучуларынан, ата-энелеринен, дене тарбия мугалимдеринен жана аларды окуткан окутуучулардан турган төрт топтун көз карашынан аныктоонун натыйжалары берилди.

Изилдөөгө Ысык-Көл областындагы орто мектептердин 9-класстарынан 122 окуучу, 18 дене тарбия мугалими, Ысык-Көл мамлекеттик университетинде дене тарбия адистиги боюнча билим алган 28 студент жана 14 окутуучу катышты. Дене тарбия сабагынын артыкчылыктуу максаттарын аныктоонун негизи катары «Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 5-9-класстары үчүн «Дене

тарбия» боюнча предметтик стандартында» аныкталган 14 жалпы максат кабыл алынды. Респонденттерден 14 максаттын ичинен эң маанилүү, артыкчылыктуу деп эсептелген 7 максатты белгилөөнү өтүндүк. Артыкчылыктуу максаттар жыштыктын кайталанышына жана ага байланыштуу пайыздарга баа берүү менен, топтор тарабынан аныкталды.

1- Максат. Физикалык көнүгүүлөрдүн ден-соолукка, организмдин негизги органдары менен системаларына тийгизген таасири жөнүндө билимге ээ болуу. Бул максат эч бир топ тарабынан артыкчылыктуу максаттардын катарында көрсөтүлгөн эмес (14%). Бирок, дене тарбия мугалимдери (37,6) жана ата-энелер (31,3) маанилүү деп эсептешкен

2- Максат. Мамлекеттик программага киргизилген физикалык көнүгүүлөрдүн техникалык негиздерин, аларды колдонуу менен өткөрүлгөн мелдештердин эрежелерин билүү. Бул максат болочок мугалимдер (48,4) жана мектептеги практик-мугалимдер (53,8) тарабынан эң маанилүү максат катары бааланган.

3- Максат. Физикалык көнүгүүлөрдү жасап же оюндарды ойноп жатканда, коопсуздук ыкмаларын жана жардам көрсөтүү ыкмаларын билүүнү ата-энелер (61,3) жана мугалимдер (62, 4) эң маанилүү деп эсептешет.

4- Максат. Өз алдынча машыгуу үчүн көнүгүүлөрдү жана аларды аткара билүүнү окуучулар (52,6) жана студенттер (56,3) зарыл деп эсептешет. Ошондуктан бул максат үчүнчү орундагы башкы багыт катары аныкталды.

5- Максат. Окуучулар олимпиадалык оюндардын тарыхын, Кыргыз Республикасынын белгилүү спортчулары менен олимпиадалардын катышуучуларын билүүсү зарыл. Бул максат мектеп мугалимдеринен (34, 6) башка эч бир субъект тарабынан маанилүү деп эсептелген эмес.

6- Максат. Гигиена жана өзүн-өзү текшерүү ыкмалары тууралуу маалыматка ээ болуу. Бул максатка студенттер (44,8%) жана

алардын үй-бүлөлөрү (43,6%) артыкчылык беришкен, мугалимдердин 82,6%ы абдан маанилүү деп табышкан.

7-Максат. Спорт оюндарынын техникаларын өздөштүрүү жана аларды топ же команданын ичиндеги башка оюнчулар менен бирге колдонууну билүү. Жалпы орточо алганда эң төмөн маанилердин бири болгон бул максат (5,7%) мугалимдер, студенттердин үй-бүлөлөрү тарабынан дээрлик айтылган жок, студенттерде байкалган 19,3% деңгээли менен эң жогорку мааниге ээ болду.

8-Максат. Чуркоо, секирүү, ыргытуу техникаларын өздөштүрүү, аларды өзгөрүлгөн шарттарга жана башка катышуучулардын иш-аракеттерине жараша колдонууну билүү. Бул максат да бардык субъектилер тарабынан артыкчылыктуу максат катары тандалып, биринчи үчтүктүн ичинен орун алды.

9-Максат. Гимнастикалык, акробатикалык көнүгүүлөрдүн техникаларын өздөштүрүү, аларды өзгөрүлгөн шарттарга жараша колдонууну билүү. Бул максат тууралуу бардык субъектилердин берген баасы аны алдыңкы 4-артыкчылыктуу багыт катары белгилөөгө негиз болду.

10-Максат. Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин 5-9-класстары үчүн дене тарбия боюнча окуу программасында (2013-ж.) аныкталган физикалык жактан даярдыктын тийиштүү деңгээлине жетүү. Бул максат мугалимдер тарабынан экинчи (51,7%) артыкчылыктуу максат деп аныкталды. Топтун орточо көрсөткүчтөрү боюнча (37,8%), ал артыкчылыктуу максаттарга киргизилген эмес.

11-Максат. Мугалим тарабынан берилген командаларды аткарууну билүү, жарышууга багытталган иш-аракет учурунда мелдештин эрежелерин сактоо. Бул максат ата-энелер (51,8), мугалимдер (54,9), окуучулар (45,1) тарабынан артыкчылыктуу максат катары таанылып, алдыңкы сапка кошулду.

12-Максат. Сергек жашоо образынын маанисин түшүнүү. Бул максат боюнча

мугалимдердин (47,3) жана ата-энелердин (65,6) баасы жогору болгону менен, студенттер жана окуучулар өтө маанилүү деп эсептешкен эмес.

13-Максат. Өзүн-өзү текшерүү көндүмдөрүн өздөштүрүүнү мугалимдер (48,3%) 4-орунда, студенттер (41,4%) жана мугалимдердин машыктыруучулары (39,1%) артыкчылыктуу максаттардын бири катары көрсөтүштү. Жалпысынан, 42,2% менен 5-орунда турат.

14-Максат. Өздүк портфолиосун түзүүнү билүү. Бул максат жалпы топтун орточо көрсөткүчтөрүндө да, айрым топтордо да артыкчылыктуу максат катары каралбайт.

Изилдөөнүн натыйжалары окуучулар, ата-энелер, мугалимдер, студенттер арасында максаттардын артыкчылыгын белгилөөдө орток пикирлер арбын экендигин көрсөттү. Биздин изилдөөдө стандартта белгиленген дене тарбиясы тууралуу билимдерге байланыштуу максаттар окуучулар тобу тарабынан биринчи үч максаттын арасына кошулган эмес. Бул жагдай дене тарбиясы сабактарынын азыркы практикасында окуучуларды ден соолук, сергек жашоо образы тууралуу билимдерге ээ кылуу жана бул багыттагы иш-аракеттерин стимулдаштырууга маани берилбегендиги менен түшүндүрүлөт. Бирок, бул максат мугалимдер жана ата-энелер тарабынан жогору баалангандыктан, мектепте дене тарбия сабактарынын мазмунун долбоорлоодо орчундуу маани берилиши зарыл деп эсептөөгө болот.

Изилдөөнүн натыйжаларында чуркоо, секирүү, ыргытуу техникаларын өздөштүрүү, аларды өзгөрүлгөн шарттарга жана башка катышуучулардын иш-аракеттерине жараша колдонууну билүү, гимнастикалык, акробатикалык көнүгүүлөрдүн техникаларын өздөштүрүү, аларды өзгөрүлгөн шарттарга жараша колдонууну билүү сыяктуу нукура дене кыймылын өнүктүрүүгө байланыштуу максаттарга бардык субъектилер артыкчылык беришкен. Демек, дене тарбия сабагынан күтүлгөн натыйжаларга кызыкдар тараптардын баары: окуучулар, мугалимдер,

ата-энелер, студенттер түгөлү менен кыймыл сапаттарын өнүктүрүүгө байланыштуу максаттарды негизги деп эсептешет. Ошону менен бирдикте окуучулардын нравалык, эстетикалык багытта тарбияланышы, акыл-эсин өрчүтүшү жана эмгекке үйрөнүшү бул багытта мугалим кандай тапшырмаларды бергени жана коюлган маселелерди кантип чечкени, маданий жүрүм-турум, тартип сактоо, достук, ынтымак жана өз алдынча иштей билүү тууралуу эмнелер аткарылганы сыяктуу проблемалар да дене тарбия сабактарынын артыкчылыктуу максаттарынын бири катары каралышы абзел.

Бардык сабактар сыяктуу эле спорт жашоо чөйрөсү катары чынчылдыкты, берилгендикти, толеранттуулукту жана башка көптөгөн адептүү жүрүм-турумдарды ишке ашыруу жана баалоо үчүн зор потенциалга ээ. Ошондуктан окутуунун тарбиялык функциясы, анын идеялык багыты жана окуучуларга таасир этүү күчү окуучулар кабыл алып өздөштүрүүчү окуу материалынын мазмуну менен, окуу процессин уюштуруп өткөрүүдө мугалимдин колдонуучу методдору менен жана ошондой эле мугалимдин инсан катары окуучуларга тийгизүүчү таасири менен аныктала тургандыгын айкын-ачык билүү зарыл. Окутуунун жана тарбиялоонун бир-диктүүлүгү жөнүндөгү жоболорго ылайык, окутуу дайыма тарбиялоону өз ичине камтый тургандыктан, окутуу мугалимдин атайын аракетсиз, өзүнөн-өзү эле окуучуларга тарбиялык таасир көрсөтө

берет деген ойдон алыс болуу абзел.

2. Окутуу процессинде окуучулар билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү өздөштүрүү менен бирге белгилүү даражада тарбияланат жана психикалык касиеттери өнүгөт. Демек, сабактын тарбиялоочулук жана өнүктүрүүчүлүк максаттары да өзгөчө маани-маңызга ээ. Сабактын тарбиялык максаттары окуучулардын инсандык сапаттарын (адептүүлүк, эстетикалык, эмгектик ж. б.) калыптандырууга багытталат.

Жогору айтылгандар төмөнкүдөй сунуштарды тариздөөгө мүмкүнчүлүк берет:

- дене тарбия сабактары балдарда өмүрдүн, ден соолуктун, сергек жашоонун баалуулугу тууралуу түптүү түшүнүктөрдү калыптандырышына байланыштуу изилдөөлөрдү актуалдаштыруу, илимий билимдерди өнүктүрүү маселелери колго алынышы зарыл;

- мектептерде дене тарбия сабактарынын максат, милдеттерин аныктоодо анын балдардын адептик-руханий баалуулуктарды өнүктүрүү функциясы артыкчылыктуу багыттардын бири катары белгилениши абзел;

- жогорку окуу жайларда дене тарбия мугалимдерин даярдоонун мазмунунда жана технологияларында студенттерди окутууда, өзгөчө, аларды педагогикалык практикага даярдоодо спорт аркылуу адамдын дене жана рух маданиятын өз ара биримдикте өнүктүрүүгө багыттаган заманбап билимдер кеңири орун алышы керек.

Адабияттар

1. *Мамытов А. М., Джанузаков К. Ч.* Дене маданияты теориясы. - Б., 2011. - 211 б.
2. *Матвеев Л. Д.* Теория и методика физического воспитания. Учеб. для инстит-в. - М.: ФИС, 1997. - 125 с.
3. *Шарабакин Н. И., Бервинова Н. С.* Основы школьной физической культуры. - Б.: Шам, 2005. - 176 б.
4. Кыргыз Республикасында жалпы орто билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты». [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/96691> (дата обращения: 15.11.2019).
5. *Бекбоев И. Б.* Окуучу, мектеп, мугалим улуттук педагогика илиминин контекстинде. Илимий макалалардын жыйнагы: 2 китеп [Текст] / Бекбоев И.Б. -Б., 2015. - 464 б.

6. *Алимбеков А.* Окутуунун жалпы методдору. - Б.: КТМУ, 2004. -236 б.
7. Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарынын 5-9-класстары үчүн «Дене тарбия» боюнча предметтик стандарт [Электрондук ресурс]. - Режим доступа: <http://kao.kg/wp-content/uploads/> (дата обращения: 13.11.2020).
8. *Бекбоев И., Алимбеков А.* Азыркы сабак жана аны өткөрүүнүн технологиясы. Жалпы билим берүү мектептин мугалимдери жана жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн. - Б., 2011. -170 б.